

Kevin Dowd (red):

The Experience of Free Banking

Tanken att staten bör ha en centralbank eller åtminstone någon form utav yttersta ansvar för valutasystemet har varit näst intill totalt dominerande syn bland nittonhundratalets ekonomer. Friedrich A Hayek [1978] bröt denna enighet när han på 1970-talet presenterade sin modell för konkurrerande privata valutor. Inspireerade av Hayek har ett antal ekonomer bidragit till en renässans för den så kallade *free banking*-skolan. *Free banking*-skolan hävdar att privat konkurrerande sedelvalutor inte bara är ett möjligt system, utan också ett system som i jämförelse med centralbanksalternativet är mer stabilt.

Free banking-skolan har arbetat efter två linjer. Dels har man utvecklat en teoretisk modell för hur ett konkurrerande sedelsystem skulle fungera. Dels har man ägnat sig åt fallstudier av de historiska exempel som finns på konkurrerande sedelsystem.

En fallstudie som fick ett stort genomslag var Lawrence H Whites [1984] studie om det fria valutaväsende som existerade i Skottland före 1844. Sedan dess har fler och fler perioder av fria eller delvis fria valutasystem återupptäckts. Den senaste uppdateringen fås i boken *The Experience of Free Banking* (Routledge, 1992). Över

sextio historiska exempel på system med konkurrerande sedelutgivning finns för närvarande identifierade. Ett antal av fallen återfinns i egna kapitel: Australien, Canada, Colombia, Foochow i Kina, Frankrike (1796–1803), Irland, Skottland, Schweiz och USA. Övriga fall berörs i en världshistorisk genomgång.

Kurt Schuler definierar i boken ett fritt valutaväsende som ett system med konkurrerande sedelutgivning, låga juridiska etableringshinder och avsaknad av central kontroll av bankernas reserver. Här uppstår problem med gränsdragningen, hur mycket kan man öka på regleringarna utan att ett fritt valutaväsende förlorar sin status som ett fritt system? För de empiriska undersökningarna ställer det också till problem. Berodde exempelvis instabiliteten i USAs sedelsystem på dess relativa frihet eller på de statliga regleringar som ändå fanns?

Free banking-skolan har så här långt kommit fram till tre huvudslutsatser. För det första att konkurrerande valutasystem ej var speciellt inflationsdrivande. De fria bankerna gav ut konvertibel valuta, där sedlarnas värde knöts till värdet av någon vara, vanligtvis guld. Den allmänna prisnivån var därmed knuten till priset på den varan. Inflation och deflation förekom bara som en reaktion på förändringar i marknadsförhållandena för den aktuella varan. Dessa förändringar orsakade avsevärt mycket mindre prisinstabilitet än vad vi är vana vid i dagens system med icke-konvertibla valutor.

För det andra finns det knappast något stöd för att konkurrerande sedelutgivning skulle leda till ökad instabilitet i bankväsendet. En för stor utgivning av sedlar hindrades effektivt av bankernas clearing-system. Normalt sett accepterade bankerna andra sedlar än de egna. Det förekom att etablerade banker försökte frysa ut nykomlingar genom att inte acceptera deras sedlar. De upptäckte dock snabbt att detta exponerade dem för en asymmetrisk reservminskning. Nykomlingarna, som

accepterade övriga bankers sedlar, fick fordringar i de etablerade bankernas reserver. De etablerade bankerna saknade motsvarande fordringar i nykomlingarnas reserver. Bästa lösningen för alla parter blev att ordna någon form utav clearing-verksamhet. Detta växte fram på frivillig väg och krävde inte några statliga ingrepp.

Att privat sedelutgivning ändå skaffat sig ett rykte om att vara instabil kan bero på att instabiliteten hos några få system framhävts i historieskrivningen. Det kanske värsta exemplet på ett dåligt fungerande system med konkurrerande valutor är Michigan år 1837. Tre månader efter att sedelutgivningen släpptes fri stiftades en lag som förbjöd bankerna att lösa in sedlar mot guld. Sedelvalutorna förlorade därmed sin konvertibilitet. Denna lag tog bort alla hinder för expansion av penningmängden. Bankerna förlorade sina incitament att hålla reserver och efter en kort tid brakade systemet samman i en härva av konkurser.

Övriga erfarenheter från USA är mer positiva. Dock finns det gott om exempel på att sedelutgivande banker gått i konkurs. Den vanligaste orsaken tycks ha varit politiska faktorer. Vanligtvis krävde delstaten att den sedelutgivande banken skulle deponera säkerheter i form av obligationer. Förutom att ett sådant förfarande verkade negativt på effektiviteten innebar det också en stor risk för banken. Nästan alla bankkonkurser under USAs *free banking*-period berodde på att delstatliga obligationer blev värdelösa. Detta skedde bland annat på bred front i och med att det amerikanska inbördeskriget bröt ut. Exempelen från USA bildar därmed en illustration till hur statliga ingrepp med ganska små medel kan förstöra ett annars väl fungerande fritt valutaväsende.

Som en tredje huvudslutsats motbevisar *free banking*-skolans forskning en gång för alla teorin att sedelutgivning skulle vara ett naturligt monopol. Sedelutgivning verkar i och för sig ha haft vissa stordriftsfördelar. I de fall där olika regle-

ringar inte hindrat utvecklingen har ett antal rikstäckande bankkedjor vuxit fram. Dessa har sedan konkurrerat hårt utan att marknadsandelarna påverkats drastiskt. I alla fall som man känner till har det uppstått reell konkurrens i och med att de legala hindren för sedelutgivning tagits bort. Även mycket små länder, som Malta, Mauritius och Fiji, hade mer än en sedelutgivande bank. I Skottland tog det elva år från det att monopolet avskaffades 1716 till dess att den första konkurrenten bildades 1727. Detta är den längsta kända tidsfördröjningen i något fritt valutaväsende.

För den som är intresserad av den internationella utvecklingen inom penningteorin och som tors ifrågasätta invanda tanke-mönster är *The Experience of Free Banking* en bra bok.

Civ ing JONAS FRYCKLUND

Tema H

Universitetet i Linköping